

Konferencijos

FILOSOFIJA LIETUVOJE IR LIETUVOS FILOSOFIJA

2003-ųjų spalio 16 d. Kultūros, filosofijos ir meno institute įvyko **mokslinė konferencija „Filosofija Lietuvoje ir Lietuvos filosofija“**. Lietuvos filosofijos tyrimai – viena iš prioritetinių instituto veiklos sričių, todėl konferencijos problematikos aktualumas neabejotinas.

Sveikinimo žodyje instituto direktorius **V. Bagdonavičius** pasakė, kad konferencija skirta prof. R. Plečkaičio 70-mečiui. R. Plečkaičio atlikti ir atliekami Lietuvos filosofijos istorijos tyrimai – solidžios apimties, didelės istorinės ir mokslinės vertės, pedagoginiu požiūriu labai svarbūs. Instituto kolektyvas ir kiti konferencijos dalyviai linkėjo R. Plečkaičiui ir toliau būti kūrybingam, energingam, darbuotis Lietuvos filosofijos labui.

Konferencijoje buvo perskaityti šeši pranešimai*. Jų tematika įvairi, tačiau organizatorių pastangomis pavyko sukurti vientisą, o kartu nenuobodų renginį.

B. Kuzmickas pranešime „**Filosofinė tautiškoumo refleksija**“ iškėlė mintį, jog esminis tautinio tapatumo elementas yra savimonė. Tautinio sąmoningumo formos gali būti įvairios – literatūra, menas, taip pat ir filosofija. Filosofinė savojo tautiškoumo refleksija – tai

konkrečių tautos būties realiųjų apmąstymas visuotinybės aspektu, dėmesį kreipiant į praeitį, dabartį ir ateities sąsają, vertybes, etinius imperatyvus. Tautinio tapatumo formavimosi procese labai svarbus iškilų, kūrybingų asmenybių vaidmuo. Filosofinė tautiškoumo refleksija gali būti ir netiesioginė, kai tautų intelektualinius savitumus stengiamasi išsiaiškinti analizuojant jų filosofijos pobūdį; pavyzdžiui, galima daryti prielaidą, kad empirizmą įtvirtinusių britų intelektas esti visai kitokio pobūdžio nei racionalizmą plėtojusių prancūzų ar vokiečių. Prisiminęs filosofijos dėstymą sovietinėje Lietuvoje, B. Kuzmickas teigė, jog tuo metu filosofijoje nebuvo einama iki platesnių, universalesnių apibendrinimų, ypač nagrinėjant tautiškoumo problemas, nes gyvavo griežta cenzūra; tautiškoumo problemas plačiau nagrinėjo išeivijos filosofai. Paradoksalu, kad tautiškoumo apmąstymų trūksta ir dabar, nors sąlygos jiems itin palankios. Pasak prelegento, globalizacijos akivaizdoje tauta, norinti išsaugoti tapatumą, turėtų filosofškai reflektuoti savo tautiškoumą, rūpintis jo stiprinimu.

S. Tunaičio pranešimas „**Tautiškoumo problema XIX a. bajoriškojoje Lietuvos kultūroje**“ pratęsė tautiškoumo temą. Prelegentas pažymėjo, kad Lietuvos Apšvieta išsiskyrė tautinių problemų nagrinėjimu ir pilietiniu kryptin-

* Planuojamoje išleisti konferencijos medžiagoje turėtų būti daugiau nei šeši straipsniai.

gumu. Pilietiškumas buvo laikomas svarbesniu valstybės klestėjimui, nes tikėta piliečių gebėjimu vesti kraštą į klestėjimą, puoselėti mokslą ir meną, ugdyti kultūrą. Būtent pilietiškumo prasme lietuviai vis dažniau net patys save įvardydavo lenkais. Dauguma bajorų palinko į lenkybę, tačiau šis palinkimas buvo skirtingas: vieni visiškai susitapatino su lenkais, kiti prieš tai vienaip ar kitaip įtvirtino savo lietuviškąsias šaknis. Tam tikra dalis bajorų išlaikė lietuvių ir uoliai rūpinosi jos išsaugojimu. Tokio rūpesčio sustiprėjimą lėmė šalies byrėjimas, valstybės žūties nuojautos. Lietuvą okupavus carinei Rusijai, kai kurie universitete dėstę filosofai už tautiškumo propagavimą buvo atleidžiami iš užimamų pareigų. Deja, dalis filosofų prisidėjo prie tautiškumo slopinimo ir už tai Rusija juos apdovanojo.

E. Vasilevskis pranešime „**Angelo Daugirdo ir Jano bei Andžejaus Sniadeckių įvado į moralinę filosofiją pagrindimo problemos**“ analizavo du skirtingus požiūrius etikoje: brolių Sniadeckių racionalistinę empirizmą ir A. Daugirdo poziciją, artimą I. Kanto moralės teorijai. Broliai Sniadeckiai manė, jog etiką reikia grįsti empiriniais tyrimais, ir savo pavyzdžiu laikė XVII–XVIII a. britų empiristus, o A. Daugirdas pritarė I. Kantui, akcentavusiam kategorinio imperatyvo reikšmę žmogaus elgesio formavimuisi. Iš tokių skirtingų metodologinių nuostatų kilo ir kiti pranešime aptariamų filosofų teorijų skirtumai: broliai Sniadeckiai pabrėžė žmogaus visuomeniškumą, glaudžiai, organiškai susijusį su etinėmis normomis bei principais, o A. Daugirdui svarbesnis moralės ryšys su žmogaus individualybe, moralės poveikis asmenybei, moralinį jausmą jis suvokė kaip žmogaus orumo liudijimą.

V. Valatka pranešime „**Metaloginis lygmuo J. Ortizo logikos paskaitose**“ pirmiausia pri-

statė scholastinės logikos žvilgsnį į save pačią: scholastinei logikai rūpėjo logikos vieta bendroje filosofijos sistemoje, šios disciplinos kilmė, objektas; taip pat buvo stengiamasi išsiaiškinti, ar logika yra teorinė, ar praktinė disciplina, o gal bendrasis mokslo įrankis. Iš tokių svarstymų kilo ir J. Ortizo domėjimasis metaloginėmis problemomis. Spręsdamas logikos statuso klausimą, J. Ortizas sujungia įvairius požiūrius: logiką jis laiko tiek mokslinio pažinimo rūšimi (todėl, kad žinios pasiekiamos loginio įrodymo būdu, ir todėl, kad logika teikia aiškių, tikslių žinių apie mąstymą), tiek bendru mokslinio pažinimo instrumentu (nes ji yra skirta visų daiktų pažinimui), tiek praktiniu mokslu (kadangi valdo intelekto veiksmus). Scholastinės logikos polemika dėl logikos kilmės J. Ortizo teorijoje, pasak prelegento, taip pat yra išsprendžiama: J. Ortizas skiria natūraliąją logiką, kylančią iš pačios žmogaus prigimties ir valdančią tris pagrindinius mąstymo veiksmus, ir teorinę logiką, grįstą žmogaus patirtimi – tiesiogine arba refleksyviaja.

G. Vaitkūnas pradėdamas pranešimą „**Švietėjiškos estetikos ypatybės Lietuvoje**“ pristatė Apšvietos laikotarpio filosofiją Europoje, palygindamas britų ir kontinentinę tradicijas. Tuo metu Europoje generuojamos idėjos rado atgarsį ir Lietuvoje, jų padedami lietuviai tikėjosi išgelbėti valstybę. Svarbiausiomis filosofijos disciplinomis tapo etika ir pažinimo teorija, nes, švietėjų manymu, jos galėjo padėti reformuoti visuomenę. Estetika buvo suvokiama kaip etikos padalinys, todėl jos vaidmuo sumenko. Tačiau tuometinėje Lietuvos filosofijoje egzistavo ir savarankiška estetika, kurios objektas buvo realistinis menas (švietėjų atmetamas dėl to, kad negali pagelbėti auklėjimui), taip pat logika ir iškalba. Švietėjams buvo priimtina mintis apie iškalbos svarbą, nes ji kartu su mąstymu žmogų išskiria iš

gyvūnų, tačiau retorikos tikslu jie laikė patriotizmo ugdymą, o štai savarankiška estetika pripažino, jog retorika nepavaldi etiniams reikalavimams (pvz., tiesos slėpimas teisme). Auklėjamuosius švietėjų tikslus geriausiai atitiko klasicizmo menas.

Konferenciją baigė **D. Viliūnas** pranešimu „**Trys filosofijos amžiaus personažai Lietuvoje**“. Šmaikščiaame pranešime prelegentas išskyrė tris Apšvietos laikotarpio Lietuvos filosofų tipus: „Vilniaus pedantą“, „filosofą blevyzgotą“ ir „filosofą dykinėtoją“. „Vilniaus pedantai“, atitinkantys Edukacinės komisijos suformuotą idealą, orientavosi į moksliskumą, empirizmą, rūpinosi savo erudicija. „Filosofai blevyzgotai“, studijuodami užsienio filosofų kūrybą, prisirankiodavo amoralių, antireliginių minčių bei posakių ir juos įpindavo į savo kalbą, o kartais analizuodavo ir išplėtodavo; tokių filosofų tikslas buvo absoliuti laisvė, nepriklausomybė, jie propagavo reliatyvizmą, skepticizmą, nihilizmą. „Filosofai dykinėtojai“ aukščiausiu filosofijos tikslu laikė dykinėjimą, gyvenimą nieko neveikiant. Paklaustas, ar pranešime paminėti filosofo tipai vienas su kitu siejasi, D. Viliūnas atsakė, kad tas pats žmogus priklausomai nuo aplinkybių, o gal net ir tuo pačiu metu galėjo būti ir geras mokslininkas („Vilniaus pedantas“), ir „filosofas blevyzgotas“.

Didžioji dalis diskusijoms skirto laiko praejo bandant išsiaiškinti, ar filosofija Lietuvo-

je turi kokį nors identifikuojamą stilių, kokie savitumai jai būdingi. Buvo pareikšta prieštarinių nuomonių: Lietuvos filosofija iki tautinio atgimimo savo tapatumo neturėjo, tik perimdavo užsienyje gimusias idėjas, o nuo XX a. pradžios išskirtiniu Lietuvos filosofijos bruožu tapo tautiškumo refleksija; pati filosofijos prigimtis lemia universalų, taigi kosmopolitinį, tarptautinį jos pobūdį, todėl kalbėti apie profesionaliosios filosofijos tautinį tapatumą neįmanoma. Galima identifikuoti tik bendrą filosofinį „klimatą“, konstatuoti filosofijos padėtį vienoje ar kitoje šalyje. Šiuo metu Lietuvoje filosofija išplėtojo savo apmąstymų lauką, apimdama visas gyvenimo sritis ir tokiu būdu tapdama savotiška šio „mokslo populiarintoja“. Dėl šios priežasties profesionaliosios filosofijos lygis gali nusmukti, tačiau visuomenė supažindinama su pagrindinėmis filosofinėmis idėjomis ir teorijomis, o tai keikia bendrą kultūros lygį.

Galima tarti konferenciją buvus naudingą keletu požiūrių: pirma, ji suteikė įdomių Lietuvos filosofijos istorijos žinių; antra, pristatė kritinius svarstymus apie Lietuvos filosofijoje ir visuomenėje vykusius bei vykstančius procesus; trečia, buvo gera proga susitikti ir pabendrauti Lietuvos filosofija ir jos istorija besidomintiems žmonėms: konferencijos laikui pasibaigus, jos dalyviai išsiskirstė po instituto skyrius ir pratęsė diskusijas.

Daiva Jakimauskienė